

1943-1944 öğretim yılında rektör yardımcılığı bakanlıktan ayrıldı ve dünyanın diğer üniversitelerinde olduğu gibi öğretim üyeleri arasından müstakil bir yönetici seçilmeye başlandı.

Önceleri başşehir Haydarâbâd'da kiralanan birkaç binada eğitimini sürdüren üniversite, 1930'lu yıllarda şehrin banliyösündeki geniş bir arazide lojman ve öğrenci yurtlarıyla birlikte kurulan yeni kampüsüne taşındı. Organizasyonun tamamlanması ve ileri düzeyde çalışma ve araştırmaların gelişmesi bu dönemde gerçekleşti. Yine bu dönemde temel araştırmalar yapılan bir enstitü ile laboratuvarlar açıldı. Daha sonraki yıllarda, XIX. yüzyılda tesis edilmiş olan Dâiretû'l-maârifî'n-nizâmiyye adlı yayın kuruluşu da üniversiteye bağlandı ve milletlerarası düzeyde faaliyete geçti. Zamanla Hint yarımadası ve diğer ülkelerdeki araştırmacı ve öğretim elemanları ile ilişkiler geliştirildi. Üniversite, eğitim dilinin Urduca olmasına rağmen dünya üniversiteleriyle eşit düzeyde kabul edildi; millî ve milletlerarası birçok konferansa ev sahipliği yaptı.

Osmaniye Üniversitesi kurulmadan önce Haydarâbâd'da Doğu bilimleri okutulan birkaç okul ve kolej ile İngilizce eğitim yapan bazı kurumlar bulunuyordu ve bu imkânlardan sadece belirli bir halk kesimi faydalanabiliyordu. Üniversite açılınca orta sınıf aileden birçok genç buradan mezun oldu; bunlar gazete ve dergilerde makaleler yazarak, kitaplar yayımlayarak ilmin ilerleyip gelişmesine katkıda bulundular. Ayrıca üniversitenin öğrenci ve mezunları okul dışında düzenlenen halk konferansları vasıtasıyla ekonomik, sosyal ve politik alanlarda ve ilmin her dalında topluma bilgi verdiler. Bu durum da halk arasında fikrî uyanışa ve çağdaşlaşmaya vesile oldu.

İngiliz yönetimi sırasında muhtar bir statüye sahip olan Haydarâbâd Nizamîliği, Pakistan ve Hindistan devletlerinin kuruluşu (14, 15 Ağustos 1947) sırasında da İngilizler'le yapılan özel bir anlaşmaya göre statüsünü muhafaza etti. Ancak Hindistan hükûmeti bu durumu kabul etmeyip Haydarâbâd'a birleşme teklifinde bulundu. Teklifinin reddi üzerine de dört gün süren askerî bir harekâtle yaklaşık 17 milyon nüfuslu bu devletin topraklarını ilhak etti. Ardından bölgenin yönetimini Hindistan ordusunun komandanı üstlendi ve üniversitenin kanunu gereğince bu general rektörlüğe de getirilmiş oldu. Bu siyasî değişimin Os-

maniye Üniversitesi üzerindeki asıl etkisi ise devletin resmî dilinin Urduca'dan İngilizce'ye çevrilmesiyle birlikte üniversitenin ve ona bağlı bütün kuruluşların öğretim dilinin de İngilizce'ye dön-ürülmesi şeklinde kendini gösterdi. O tarihten itibaren üniversite aynı adla fakat eğitim dili İngilizce olarak öğretilmeye devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Abul Hasan Ali Nadwi, *Muslims in India* (trc. Mohammad Asif Kidwai), Lucknow 1960, s. 97-98; W. C. Smith, *Modern Islam in India*, New Delhi 1979, s. 110-112; *Osmania University Administration Report 1948-49*, Hyderabad, ts., s. 66-67; A. Q. M. Shomsul Alam, "Urdu as the Medium of Instruction. A Cause Study of the Role of Osmania University, Hyderabad India", *Pakistan Journal of History and Culture*, IX/1, İslâmâbâd 1988, s. 27-35.

M. R. SİDDİQİ

CÂMI'U'L-BEYÂN fî'l-KIRÂATI's-SEB'

(جامع البيان في القراءات السبع)

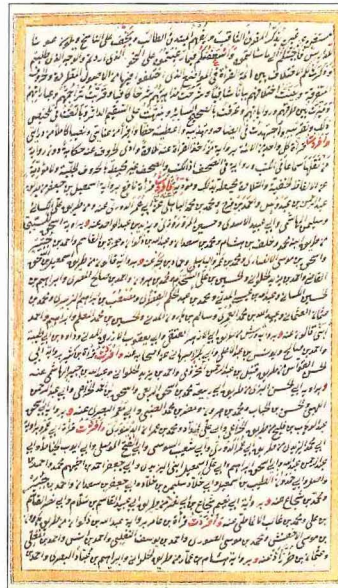
Ebû Amr ed-Dânî'nin
(ö. 444/1053)

kırâat-ı seb'aya dair eseri.

Mukaddimesinde bazı kimselerin, bu ilme dair gereksiz tafsîlât ve tekrarlardan uzak ve başka bir kaynağa ihtiyaç göstermeyecek kadar doyurucu bir eser yazmasını istemeleri üzerine bu kitabını telif ettiğini söyleyen Dâni eserde kırâat ilminin usul ve fîrûu, rivayet ve tarikleri, sahih olan ve olmayan unsurları hakkında yeteri kadar bilgi verdiğini belirtmektedir.

Câmi' u'l-beyân'ı rivayet eden Dâni'nin talebesi Ebû Dâvûd Süleyman b. Ne-câh, eseri hocasından Rebî'üllevvel 440'ta (Ağustos 1048) okuduğunu belirttiğine göre (Câmi' u'l-beyân, s. 3) bu tarihten önce telif edildiği anlaşılan eser otuz üç babdan meydana gelmiştir. Bablar içindeki bölümler için "Zikr" başlığı kullanılmış, meselâ kıraat imamlarının adları, onlardan kıraat nakledenlerle ilgili bab incelenirken "Zikru Nâfi' el-Medenî", "Zikru ruvâtihi"... gibi alt başlıklara yer verilerek konunun anlaşılması kolaylaştırılmıştır. 1-31. bablarda el-ahru-fû's-seb'a*, kıraat imamlarının hal tercümeleri, onların hocaları, talebeleri, kıraat ilmindeki senedleri hakkında bilgiler verilmiş, istiâze*, besmele ve Fâtiha süresindeki kıraat farklılıkları, kıraat imamlarının genel başlıklar altında incelenebilecek usul ve ihtilâfları etraflıca ele alınmıştır. Eserde en geniş yeri alan 32. babda, her sürenin başına "Zikru ihtilâfihim fî sûreti..." başlığı konularak Bakara süresinden Nâs süresinin sonuna kadar, genel başlıklar altında incelenmesi mümkün olmayan kıraat ihtilâflarına ve bu ihtilâflarla ilgili rivayetlere yer verilmiştir. Farklı kıraatlar açıklanırken de her bir ihtilâf konusu için "başka bir ihtilâf" anlamına "harf" kelimesi kullanılmıştır. 33. bab ise kırâat-i seb'a* imamlarından İbn Kesîr'in (ö. 120/738) kıraatında yer alan tekbir konusuna ve bu konudaki rivayetlerin incelenmesine ayrılmıştır.

İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) *Kitâbü's-Seb'a*'sından sonra bu konuda telif edilen kitaplar arasında önemli bir yeri olan

Câmi' u'l-beyân
fî'l-kırâ'ati's-seb' in
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 62)

ve daha sonraki müellifler için önemli bir kaynak olma vasfını kazanan Dâni'nin bu eserinde kıraat ihtilâflarıyla ilgili rivayetler Taberî'nin tefsir konusunda yaptığı gibi geniş şekilde bir araya getirilmiş ve bu ihtilâflar genelde sağlam ve **muttasıl*** senedlerle kıraat imamlarına kadar ulaştırılmıştır. Mukaddimede de belirtildiği üzere (*Câmi' u'l-beyân*, s. 4), kıraat imamlarının okuyuşlarıyla ilgili olarak çeşitli kaynaklarda mevcut bilgiler ve **semâ*** yoluyla gelen rivayetlerle yetinilmeyerek onların kıraatlerini tilâvet yoluyla rivayet eden ve aynı zamanda bunları uygulayan kurrânın rivayetleri esas alınmış ve kıraatin râvisi olarak yedi imamin her biri için bu vasıftaki kişiler seçilmiştir. İbnü'l-Cezerî ve Kâtib Çelebi eserde meşhur yedi imama dayanan 500'den fazla rivayet ve tarikin bulunduğunu zikretmekte ise de (*en-Neşr*, I, 61; *Keşfü'z-zunûn*, I, 538) bunların sürekli göz önünde bulundurulmuş ve dikkate alınanlar değil yer yer ve çok seyrek olarak zikredilen rivayet ve tarikler olduğu anlaşılmaktadır. Zira bizzat Dâni mukaddimesinde bu eserde kırk rivayetle 160 tarikin bir araya getirildiğini belirtmektedir (*Câmi' u'l-beyân*, s. 7).

Münkati* bazı senedlerin de yer aldığı eserde (bk. a.e., Giriş [Atik], s. 69; a.e., s. 107) rivayet zincirinde mevcut zayıf râvilere dikkat çekilmiş, yanlışlara işaret edilmiş ve delilleri ortaya konulmuştur (meselâ bk. a.e., s. 443, 496, 515, 528, 534, 535-536, 622). Bu arada yer yer doğru veya yanlış olduğu belirtilmeden farklı okuyuşlar arasında tercihler yapılmıştır (meselâ bk. a.e., s. 514).

Eserde Dâvûd b. Ebû Tayyibe'nin (ö. 223/838) *Kitâbü'l-Vağf ve'l-ibtidâ*'ı, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) *Kitâbü'l-Me'ânî* ve yirmi beş imamın kıraatini ihtivâ eden *Kitâbü'l-Kırâ'ât*'i, İbn Sa'dân'ın (ö. 231/845) *Kitâbü'l-Vağf ve'l-ibtidâ*', *el-Câmi'* ve *el-Mücerred*'i, Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin (ö. 255/869) *Kitâbü'l-Kırâ'ât*'i, Ebû Tâhir Abdülvâhid b. Ömer'in (ö. 349/960) *el-Faşl* ve *el-Beyân*'ı gibi zamanımıza ulaşmayan pek çok kaynaktan faydalanılmış ve iktibaslar yapılmış olması esere ayrı bir önem kazandırmıştır (bk. *Câmi' u'l-beyân*, s. 200, 224, 356, 444, 537, 548, 549, 592). Dâni bu eserlerde mevcut bilgi ve rivayetleri bize aktarmakla kalmamış, zaman zaman onları tenkit etmiş, tercihlerde bulunmuştur. İbnü'l-Cezerî'nin "bir benzeri telif edilmemiştir" dediği (*en-Neşr*, I, 61) ve Arap şiirinden

bazı örneklerin şahid olarak kullanıldığı eserde (meselâ bk. *Câmi' u'l-beyân*, s. 55, 662), kıraat ihtilâflarının tesbitine esas olmak üzere, kıraat imamlarından gelen rivayetlerle bu konuda telif edilmiş kitaplar ve Hz. Osman'ın muhtelif şehirlere gönderdiği mushaflar yanında zaman zaman İbn İsâ el-Kûfî (ö. 130/747), Muhammed b. Seb'un (ö. 212/827) ve Yahyâ b. Muhammed el-Uleymî (ö. 243/857) gibi bazı âlimlerin özel mushaflarından da faydalanılmış olması onun orijinalliğini daha da arttırmıştır (meselâ bk. a.e., s. 623).

Geniş muhtevası sebebiyle daha çok bir müracaat kitabı vasfını taşıyan eser üzerinde M. Kemal Atik Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bir doktora çalışması yapmıştır. Atik Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 62) mevcut en eski yazma nüshayı esas alıp bu nüshadan istinsah edilmiş olan Kahire (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, I, 94) ve Bankipûr (Patna, I, 13, 110) nüshalarından da faydalanarak eserin edisyon kritiğini yapmış, buna Dâni'nin hayatı ve eserine dair 88 sayfalık bir de mukaddime eklemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dâni, *Câmi' u'l-beyân* (doktora tezi, 1982, haz. M. Kemal Atik), EAÜİF Ktp., Giriş, s. 69, tür.yer.; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 61; *Keşfü'z-zunûn*, I, 538; Brockelmann, *GAL*, I, 517; *Suppl.*, I, 719.

M. KEMAL ATİK

CÂMI'U'L-BEYÂN fi Tefsiri'l-Kur'ân

(جامع البيان في تفسير القرآن)

Muñnüddin el-İcî'nin
(ö. 905/1500)

Kur'an tefsiri

(bk. İcî, Muñnüddin).

CÂMI'U'L-BEYÂN an TE'VİLİ ÂYİ'İ-KUR'ÂN

(جامع البيان عن تأويل آي القرآن)

İbn Cerîr et-Taberî'nin

(ö. 310/923)

Kur'an-ı Kerim tefsiri.

Zengin tefsir malzemesini bir araya toplayan eser, gerek daha sonraki tefsir çalışmaları gerekse ilmî ve tarihî tetkikler için çok değerli bir kaynak niteliğinde olup *Câmi' u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* ve *Tefsiru İbn Cerîr*, *Tefsirü't-Taberî* adlarıyla da bilinmektedir.

Talebelerinden Ebû Bekir Ahmed b. Kâmil, Taberî'nin bu tefsirini kendileri-

ne 270 (883) yılında yazdığını söylediğine göre (Yâkût, XVIII, 62) eserin bu tarihten önce telif edildiği anlaşılmaktadır. Ebû Bekir b. Bâlûye, onun bu eserini talebelerine 283-290 (896-903) yılları arasında yazdığını söylemekte ise de (Hatîb, II, 164; Yâkût, XVIII, 42) bunun ayrı bir talebe topluluğu olduğu tahmin edilmektedir. Taberî, tefsirine yazdığı uzunca mukaddimede Kur'an-ı Kerim'in diğer sözlere olan üstünlüğü, Kur'an'ın Arap diliyle nâzil olduğu, Kur'an'ın tefsiri ve te'vili, yedi harf (*el-ahrufü's-seb'a**), Kur'an'ın re'y* ile tefsiri, Kur'an'ı tefsir eden sahâbiler, Kur'an'ın tefsir edilmesini hoş görenler ve görmeyenler, Kur'an ve sûrelerin isimleri, sûre ve âyetin mânaları gibi konuları işlemekte, özellikle Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dil üzerinde durarak Kur'an'da Arapça'dan başka kelimeler bulunduğunu iddia edenlerin görüşlerini reddetmektedir. Taberî'ye göre Kur'an'da mevcut olduğu ileri sürülen yabancı kelimeler lafız ve mâna itibarıyla Arapça ile uyuşmuş, Kur'an'ın nüzulünden önce Arapçalaştırılmış kelimeler olup sayıları da çok azdır ve Kur'an'ın Arap diliyle nâzil olduğu gerçeğini zayıflatacak şeyler değildir.

Taberî eserinde önce Hz. Peygamber'den gelen haberlere, sonra sahâbe ve tâbiilerin görüşlerine dayanır. Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, İkrime, Katâde, Hasan-ı Basrî, İbn Cüreyc, Süddî, Abdürrezzâk, Ferrâ, Ebû Ubeyde, Ali b. Ebû Talha ve daha pek çok kişinin nakillerinden ve tefsirlerinden faydalanır. Kisâî, Ferrâ, Ahfeş, Ebû Ali el-Kutrub gibi Basra ve Küfe lugatçı ve nahivcilerinin görüşlerine yer verir. Tarih kitaplarından da faydalanarak Vehb b. Münebbih, İbn İshak ve diğerlerinden nakillerde bulunur. Muhammed b. Sâib el-Kelbî, Mukâtil b. Süleyman ve Vâkid'den meşhur tarihinde istifade ettiği halde hadis tenkitçileri tarafından itham edilmeleri sebebiyle bunların rivayetlerini tefsirine almamıştır.

Tefsir etmek istediği âyete "el-kavlü fi te'vili kavilîhi teâlâ" diye başlar ve daha sonra âyetin tefsirini yapar. O âyet hakkında Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiilerden gelen haberleri nakleder; bu rivayetleri kendi aralarında birbirine uygun olup olmama açısından tasnif eder. Âyeti âyetle ve sünnetle, eğer bunlar yoksa Arap dili kaideleriyle açıklamaya çalışır. Bu bakımdan onun bu eseri naklî (rivayete dayalı) tefsirler türüne girer-